

Vài nét về nghệ thuật kiến trúc thời Mogol ở Ấn Độ

NGUYỄN PHƯƠNG LAN*

Từ 1556 đến 1658 được xem là thời kỳ thịnh trị của vương triều Mogol- vương triều phong kiến cuối cùng trong lịch sử Ấn Độ. Thời kỳ này cũng được đánh giá là "đỉnh cao" của chế độ phong kiến Ấn Độ với sự mở rộng và thống nhất về lãnh thổ, sự phát triển cao kinh tế, đặc biệt là sự phát triển rực rỡ của văn hoá - nghệ thuật. Trong khuôn khổ của một bài viết nhỏ, chúng tôi chỉ muốn chứng minh "đỉnh cao" về văn hoá của vương triều Mogol trong các công trình kiến trúc tiêu biểu ở thời kỳ trị vì của 3 vị hoàng đế Akbar, Jahanjir và Shah Jahal.

Đầu tiên là dạng kiến trúc lâu đài mà tiêu biểu là 2 lâu đài có tên là Akbar Mahal và Jahanjir Mahal. Mặt ngoài của hai lâu đài là những cái cổng khớp nối với một loạt hốc tường không có cửa ra vào theo thứ tự và những ván ô với những mô típ hình học. Đối lập với sự đơn giản, mộc mạc ở bên ngoài, bề mặt phía trong được trang trí một cách phức

tạp với những viên đá được khắc, tạc, vẽ và những lớp vôi vữa dùng để trát hoặc trang trí. Một trong những biểu trưng của dạng kiến trúc lâu đài là **Pháo đài đỏ** được xây dựng ở Delhi dưới thời Shah Jahal. Vào thế kỷ XVII, thời kỳ đỉnh cao của vương triều Mogol. Pháo đài đỏ là nơi ở và làm việc của hoàng đế và các quần thần, là nơi đặt bộ máy cai trị của trung ương, quân đội, kho vũ khí, trung tâm tài chính của triều đình... và nhiều chức năng khác nữa... Sỡ dĩ có tên là "pháo đài đỏ" là bởi vì tường của nó được xây bằng đá sa thạch màu đỏ bao xung quanh khu cung điện bằng đá cẩm thạch trắng.

Thứ hai: là dạng kiến trúc thành phố. Tiêu biểu là thành phố Fathabad (thành phố của chiến thắng), nơi Akbar sống và làm việc trong 14 năm. Thành phố có những khu vườn lộng lẫy, nhà nghỉ, nơi ở cho những quý tộc và trường thực hành ngôn ngữ cho trẻ con. Trong thành phố, các toà nhà được xây thẳng tắp 2 bên đường. Bên cạnh đó là các loại

* ThS. Nguyễn Phương Lan, Học viện Chính trị khu vực I.

"dịch vụ" như: nhà nghỉ, sở đúc tiền, công xưởng, chợ... thường được đặt theo trục Tây Nam hoặc Tây Bắc của khu đất. Phần đất dành riêng cho hoàng đế bao gồm những nhà thờ Hồi giáo, cung điện, lăng mộ của hoàng đế.

Thứ ba: là loại hình kiến trúc lăng mộ. Dưới thời trị vì của mình, Akbar còn cho xây dựng lăng mộ cho cha mình - hoàng đế Humayan. Theo các nhà nghiên cứu, thì lăng mộ của Humayan đánh dấu sự khởi đầu của sự phát triển chính trong lịch sử kiến trúc Ấn Độ - Hồi giáo. Ngôi mộ được đặt về phía Đông lăng của Nizzamal - Dil Anliya (một trong những thánh Sufi được sùng kính nhất ở Ấn Độ) và nằm ở trung tâm của một khu vườn rộng lớn. Khu vườn được chia ra làm 36 ô vuông theo những mương dẫn nước và lối đi đã được sắp xếp theo trục chéo nhau. Phía trong của ngôi mộ là khoang trung tâm chứa bia tưởng niệm Humayan, xung quanh là phòng bát giác chứa những bia tưởng niệm những thành viên của gia đình Humayan. Các nhà nghiên cứu cho biết cách bố trí này được gọi là Hasht Bihisht (8 thiên đường) theo phong cách Timurid Iran truyền thống.

Lăng mộ của Akbar là một khu vườn rộng lớn khoảng 760 m², bao gồm một bức tường cao và được phân chia bởi những mương dẫn nước. Cổng lăng nằm ở phía Bắc được làm chủ yếu bằng đá sa thạch đỏ, có 4 tháp bao quanh đỉnh lăng. 4 tháp này đều được làm bằng đá cẩm thạch trắng. Tất cả cổng lăng được trang trí bằng đá cẩm thạch đen, trắng

và xám, trang trí theo các khối hình học với những đường lượn hoa lá có quy mô lớn giống như một tấm vải dệt.

Riêng ngôi mộ Akbar được xây dựng theo hình kim tự tháp với sa thạch màu đỏ xếp thành 3 tầng với những gian hình vòm ở các góc. Ở trên đỉnh là một sân mở chứa bia tưởng niệm bằng cẩm thạch của hoàng đế bao quanh bởi những tấm chắn bằng cẩm thạch. Màu trắng của cẩm thạch tương phản với màu đỏ của sa thạch được sử dụng ở khắp mọi nơi trong khu mộ. Mộ của Akbar được xây dựng kết hợp giữa truyền thống kiến trúc của người Ấn Độ bản xứ với lối kiến trúc bậc đài vòm, tiên sảng với những phân hình vòm được trang trí công phu theo nghệ thuật khảm mang đậm phong cách Timurid.

Thứ tư: là dạng kiến trúc các khu vườn. Trong thời kỳ Jahangir và Shah Jahal trị vì, những khu vườn rộng lớn đã được xây dựng nhiều như vườn Farah Bakhsh (ban tặng niềm vui), còn gọi là vườn "hạ uyển", vườn Fazd Bakhsh (ban tặng sự hào phóng), đặc biệt là khu vườn Lahore (hay còn gọi là Shalimar) (nơi dừng chân của Hạnh phúc). Khu vườn này được xây dựng năm 1642, xung quanh và bên trong khu vườn có một hệ thống nước tưới được thiết kế rất công phu. Hệ thống nước tưới chảy vào bể qua một chiếc ngai luôn phát ra những âm thanh lớn ở chân. Phần rìa bể được trang trí hình đài hoa sen, giữa bể là các bậc lên xuống gọi là mahtabi hay "lầu thưởng nguyệt", dành riêng cho hoàng đế, quý tộc và các

nhạc công phục vụ. Từ "lầu thượng nguyệt" có rất nhiều lối đi dẫn đến những tiên sảnh rộng, có những hàng cột ốp đá sa thạch đỏ vô cùng tinh xảo. Ở trong khu vườn, có hàng trăm loại cây và hoa cỏ khác nhau: dừa, hoa hồng, violets, hướng dương, mào gà, hoa nhài, cẩm quỳ, nhiều loài cây và hoa mang tới từ châu Âu như cháp bách điệp... Tất cả các loài hoa đều được trồng xen kẽ trên những thảm cỏ rộng và đẹp lộng lẫy.

Đỉnh cao nhất của loại hình lăng mộ, đồng thời cũng là kiệt tác vô song của sự tổng hợp các loại hình kiến trúc thời Mogol là lăng Taj Mahal ở Agra.

Lăng Taj Mahal do hoàng đế Shah Jahal cho xây dựng để tưởng nhớ hoàng hậu yêu quý của mình - Mumtaz Mahal đã qua đời khi còn rất trẻ. Cấu trúc và hình dáng của lăng mộ rất đơn giản. Kiến trúc chính là một toà nhà lâu đài hình bát giác xây trên một thềm cao. Trên nóc toà lâu đài đó, ở chính giữa là một mái vòm lớn có chiều cao 75 m, xung quanh được trang điểm bởi 4 mái vòm nhỏ hơn. Vươn lên từ 4 góc của thềm cao lại có 4 tháp nhọn cao 40 m như 4 cây sáo đang tấu nhạc hay 4 cây bút đang viết thơ lên trời cao. Tất cả đều được làm bằng đá cẩm thạch trắng như tuyết - một chất liệu đá cực kỳ nhạy cảm với những thay đổi nhỏ nhất của ánh sáng, nó phản chiếu những sắc màu ẩn hiện diệu kỳ của đất trời qua từng khoảng khắc. Trên cửa, trên tường và trên bức rèm quây chung quanh 2 ngôi mộ là những trang trí tinh xảo được làm

bằng cách khảm 12 thứ đá quý nhiều màu sắc trên nền đá cẩm thạch trắng.

Đồ sộ mà vẫn thanh tú, nhẹ nhàng nhờ sự sắp xếp hài hoà của các bộ phận và phong cách hoàn hảo trong quan hệ tương tác giữa mỗi bộ phận và tổng thể, Taj Mahal đã trở thành biểu tượng của sự toàn mỹ, trở thành một trong những kỳ quan nổi tiếng thế giới.

Tóm lại, nghệ thuật kiến trúc của vương triều Mogol, đặc biệt là dưới thời trị vì của ba vị hoàng đế: Akbar, Jahangir, Shah Jahal đã trở nên rực rỡ, đạt tới đỉnh cao của nền nghệ thuật kiến trúc Ấn Độ từ cổ tới hết trung đại. Và, một trong những lý do quan trọng khiến các công trình kiến trúc đó được coi là "đỉnh cao" là sự tổng hợp tuyệt vời giữa các phong cách nghệ thuật Ấn Độ - Ba Tư - châu Âu.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- 1- W. Durant: "Lịch sử văn minh Ấn Độ". Nxb Thành phố Hồ Chí Minh, 1992.
- 2- Brend, B (1991): "Islamic Art" - Cambridge, Massachusetts: ấn phẩm của Đại học Harvard.
- 3- Blair, S. and J. Bloom (1994): "The Art and Architecture of Islam: 1250 - 1800". New Haven and London: ấn phẩm của Đại học Yale.
- 4- Hambly, G (1968) - Cities of Maghal India - New York: G. P. Putnam's Sons.
- 5- Okada, Amina and M. C. Joshi (1993) - "Taj Mahal". New York: Abbeville Press.